

УДК 343. 6

Марина Олександрівна КОЛЕСНИК,

старший викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2318-2973>

Яна Олександрівна ПОНОМАРЬОВА,

доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3749-9258>

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛІЗАЦІЮ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Процес європейської інтеграції України вимагає запровадження міжнародних стандартів захисту прав і свобод людини у правозастосовну та правоохоронну практику. Насамперед, це стосується жінок, які внаслідок психологічної, соціальної, економічної залежності та багатьох інших чинників менш захищені від проявів насильства, сексуальних зловживань тощо.

Питання запобігання та протидії домашньому насильству, відповідальності за його вчинення, захисту жертв насильства є предметом постійного обговорення серед громадськості та органів державної влади та місцевого самоврядування; аналізуються в дослідженнях науковців та практичних працівників правоохоронних органів; визначають напрями змін національного законодавства.

11 січня 2019 року набрав чинності прийнятий 6 грудня 2017 року Закон «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» (1). Запровадження змін до українського законодавства було обумовлено підписанням Україною Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (далі – Конвенція) (договір СETS № 210, Стамбульська конвенція, 11 травня 2011 року) (2). При цьому на сьогодні все ще не вирішено питання її ратифікації – проект Закону про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами № 0119 від 14 листопада 2016 року (3) так і не прийнятий. Хоча згідно з ч. 7 ст. 9 Закону України «Про міжнародні договори України» якщо на ратифікацію подається міжнародний договір, виконання якого потребує прийняття нових або внесення змін до чинних законів України, проекти таких законів подаються на розгляд Верховної Ради України разом з проектом закону про ратифікацію і приймаються одночасно (4).

Так, глава V Конвенції «Матеріальне право» у статтях 33-40 встановлює вимоги криміналізації різних форм суспільно небезпечної поведінки, пов'язаної з домашнім насильством: психологічного насильства, переслідування, фізичного насильства, сексуального насильства, у тому числі зґвалтування, примусового шлюбу, каліцтва жіночих геніталій, примусового абортів та примусової стерилізації, сексуального домагання (2).

Однак необхідно зазначити, що поняття «домашнє насильство» відповідно до змісту Конвенції є комплексним явищем, яке може мати безліч варіантів зовнішнього прояву – з цієї причини Конвенція не містить прямої вимоги щодо криміналізації домашнього насильства як такого, обмежуючись лише вимогою криміналізації окремих його проявів (5).

У результаті імплементації вказаних положень у кримінальне законодавство введено низку новел, серед яких і встановлення кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства (ст. 126¹ Кримінального кодексу України (далі – КК України)), під яким розуміють умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи (6).

Дана стаття встановлює кримінальну відповідальність за умисне *систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства*. Потерпілим від злочину може бути один з подружжя або колишнього подружжя або інша людина, з якою винний перебуває (перебував) в сімейних чи близьких відносинах. А у результаті вчинення вказаних дій має настати хоча б один із наслідків: фізичні або психологічні страждання, розлади здоров'я, втрата працездатності, емоційна залежність, погіршення якості життя потерпілого.

Проте, вказані зміни викликають низку проблем у зв'язку з тим, що їх окремі положення є «спірними чи тотожними вже існуючим поняттям» (7, с. 32).

1. Так, ст. 126¹ КК України наразі створює конкуренцію іншим статтям КК України – ст. 121 «Умисне тяжке тілесне ушкодження», ст. 122 «Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження», ст. 125 «Умисне легке тілесне ушкодження», ст. 126 «Побої і мордування», ст. 129 «Погроза вбивством», ст. 195 «Погроза знищення майна» тощо.

2. Поняття «домашнє насильство» визначено у КК України та у новому Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року по-різному (6; 8).

3. Використана термінологія не відповідає усталеному понятійному апарату – у КК України не вживаються такі терміни як «психологічне

наси́льство», «психологі́чні стра́ждання», «погі́ршення я́кості жит́тя» та інші. Категорія «близькі відносини» також викликає безліч питань.

4. Діяння, описані у диспозиції ч. 1 ст. 126¹ КК України, вступають у небажану конкуренцію з ч. 1 ст. 173² Кодексу України про адміністративні правопорушення «Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування», що передбачає адміністративну відповідальність за вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, тобто умисне *вчинення будь-яких діянь* (дій або бездіяльності) **фізичного, психологічного чи економічного характеру** (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання термінового заборонного припису особою, стосовно якої він винесений, або неповідомлення уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про місце свого тимчасового перебування в разі його винесення (9).

5. Склад злочину за ст. 126¹ КК України є матеріальним, тобто злочин вважається закінченим з моменту настання вказаних у законі наслідків, тому дискусію викликає питання визнання діяння суспільно небезпечним за ознакою настання наслідків у виді лише «емоційної залежності» або «погіршення якості життя», оскільки вони передбачені як альтернативні. Крім цього, зазначені наслідки є оціночними поняттями – відповідно відсутні критерії визначення їх настання.

Беззаперечно, що національне законодавство необхідно змінювати, доповнювати та приводити у відповідність до міжнародних стандартів, а посилення заходів запобігання домашньому насильству не викликає сумнівів, однак зміст та форма окремих положень потребують подальшого доопрацювання.

Список бібліографічних посилань:

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 06. 12. 2017 р. N 2227-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 34.

2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (догівір CETS № 210, Стамбульська конвенція, 11 травня 2011 року): довідник для членів парламенту Парламентської асамблеї Ради Європи / Рада Європи, оновлена редакція, жовтень 2013 р. URL: <https://rm. coe. int/1680096e45>.

3. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Проект Закону від 14. 11. 2016 р. № 0119. URL: http://w1. c1. rada. gov. ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=0119&skl=9 (дата звернення: 10. 04. 2019).

4. Про міжнародні договори України: Закон України від 29. 06. 2004 р. N 1906-IV. Дата оновлення: 20. 07. 2014. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.

5. Зауваження Головного юридичного управління до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» (реєстр. № 4952). URL: http://w1. c1. rada. gov. ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59648.

6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05. 04. 2001 р. N 2341-III. Дата оновлення: 26. 02. 2019. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.

7. Кісілюк Е. М. Особливості гармонізації та врегулювання термінології щодо гендерно зумовленого насильства в рамках внесення змін до Кримінального кодексу України. Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права: матеріали Всеукраїнської наук. -практ. конф., м. Дніпро, 25 трав. 2018 р. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 32-34.

8. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07. 12. 2017 р. N 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35.

9. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1-212²⁰): Закон України від 07. 12. 1984 р. N 8073₁-X. Дата оновлення: 07. 02. 2019. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

УДК 343. 122 (477)

Олена Василівна МАРТОВИЦЬКА,

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4483-861X>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВ ПОТЕРПІЛИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Генезис удосконалення прав, свобод і законних інтересів особи у кримінальному процесі свідчить про те, що вони в більшості своїй